

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مرکز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ 333
EKİM 2025

LİBYA'DA 2011 SONRASI DÖNÜŞÜMLER: GÜNCEL GELİŞMELER VE GELECEĞE YÖNELİK SENARYOLAR

KAAN DEVECİOĞLU

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2025

ISBN:978-625-8175-95-0

Bu çalışmaya ait içeriğın telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

1. Basım, Ekim 2025 Ankara

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Sertifika No. : 41963

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Eposta : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı.

Baskı: Sultan Köse - Poyraz Ofset

İvedik OSB 1534. Cad. No:9 Yenimahalle/Ankara

Telefon: 0312 384 19 42

Sertifika No.: 49893

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğın 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

LİBYA'DA 2011 SONRASI DÖNÜŞÜMLER: GÜNCEL GELİŞMELER VE GELECEĞE YÖNELİK SENARYOLAR

Yazar Hakkında

■ Dr. Kaan Devocioğlu

Doktora eğitimini İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde "Güç Geçiş Teorisi Perspektifinden Babülmendep Boğazı'nda ABD-Çin Rekabeti (2011-2021)" konulu tez çalışmasıyla tamamladı. ORSAM'da Kuzey ve Doğu Afrika Çalışmaları Koordinatörü olarak görev yapmaktadır. Kuzey ve Doğu Afrika ülkelerinde saha çalışmalarında bulunmuştur. Araştırma konuları; Afrika'da küresel ve bölgesel aktörlerin rolü, güvenlik, göç ve terör gelişmelerinin yanı sıra, özel olarak yoğunlaştığı alanlar Türk dış politikasında Afrika, Afrika Boynuzu, Kızıldeniz ve Sahel'dir. Makaleleri ve kitap bölümleri hakemli dergilerde yayımlandı, analizleri ve görüşleri medyada ve birçok uluslararası yayında yer aldı. İyi düzeyde İngilizce ve orta düzeyde Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

3 GİRİŞ

5 2011 SONRASI DÖNÜŞÜMLER VE İÇ SAVAŞIN ETKİLERİ

9 GÜNCEL MESELELER: MİLİSLERİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ, DOĞU LİBYA VE BM SÜRECİ

9 Doğu Libya'nın Etkileşimi

10 Trablus'ta Milislerin Devletleştirilmesi Süreci

11 BM'nin Çabaları ve Büyük Güç Rekabeti

15 SONUÇ

GİRİŞ

Muammer Kaddafi rejiminin 2011 yılında devrilmesi yalnızca Libya için değil, Kuzey Afrika ve Akdeniz havzası için de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Arap halk hareketleri dalgası içinde yer alan Libya, devrim sürecinde dış askerî müdahalelerin de etkisiyle Kaddafi sonrasına geçiş yapan ender ülkelerden biridir. Ancak bu geçiş, halkın beklentilerini karşılayan istikrarlı bir yönetim sürecine dönüşmek yerine uzun süreli iç savaş, parçalanmış otorite yapıları ve dış aktörlerin rekabet alanı hâline gelen bir kriz üretti. 2011'den günümüze Libya, fiilen iki ana merkez etrafında bölünmüş, devlet kurumları işlevsizleşmiş, mi-

lisler güvenliğinin temel aktörleri hâline gelmiş ve toplumsal gruplar arasında derin kutuplaşmalar ortaya çıkmıştır.

Kaddafi sonrası dönemde yaşanan gelişmeler sadece siyasal düzenin yeniden inşa edilememesini değil toplumsal dokunun da zayıflamasını doğurmuştur. Libya, Arap dünyasının en yüksek kişi başına düşen gelirlerinden birine sahipken iç savaşla birlikte enerji üretimi daralmış, altyapı çökmüş ve insani kriz derinleşmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) önderliğinde yürütülen barış ve geçiş süreçleri, zaman zaman ateşkes ve siyasi anlaşmalar üretse de kalıcı bir barış düzeni kurmakta başarısız olmuştur.

Bu analiz yazısı, 30 Eylül 2025 tarihinde Türkiye Araştırmaları Vakfı internet sitesinde "Libya'da 2011 Sonrası Dönüşümler: Güncel Gelişmeler ve Geleceğe Yönelik Senaryolar" başlığıyla yayımlanmıştır.

Bugün gelinen noktada Libya, batıda Trablus merkezli Ulusal Birlik Hükûmeti (UBH) ile doğuda Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi (TM) ve Halife Hafter'in Libya Ulusal Ordusu (LUO) arasında bölünmüş bir siyasi manzaraya sahiptir.

Bu çalışmada, Libya'daki dönüşüm ve çatışma sürecini üç ana eksen üzerinden değerlendirmektedir: İlk olarak 2011 sonrası dönüşümler

ve iç savaşın ülke üzerindeki etkileri mercek altına alınacak ardından BM süreci, azınlıkların konumu ve toplumsal uyum arayışları incelenecek son olarak da son yıllardaki güncel gelişmeler ve geleceğe yönelik senaryolar tartışılacaktır. Bu analiz, Libya'nın hem iç dinamiklerini hem de küresel ve bölgesel aktörlerin etkisini birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2011 SONRASI DÖNÜŞÜMLER VE İÇ SAVAŞIN ETKİLERİ

Kaddafi'nin devrilmesi, Libya'da devlet otoritesinin çöküşünü de beraberinde getirmiştir. Cemahiriye sisteminin¹ doğası gereği Libya'da devlet kurumları liderin şahsıyla özdeşleşmişti; Kaddafi'nin devrilmesiyle birlikte bu kurumlar hızla dağılmıştır.² Kaddafi sonrası dönemde ise siyasal otoriteyi ikame edecek bir yapı henüz ortaya çıkmamıştır. 2011'de kurulan Geçici Ulusal Konsey, ülkenin farklı bölgelerindeki milisler üzerinde kontrol sağlayamamıştır. Dolayısıyla Libya, merkezi devletin otoritesinin fiilen bulunmadığı, bölgesel milisler ve kabileler arasında parçalanmış bir yapıya sürüklenmiştir. Günümüzdeki sorunların temelinde de bu durum yatmaktadır. Nitekim bu dönemde Libya'daki siyasal aktörler, petrol gelirleri üzerinden güç mücadelesi yürütmüştür ki petrol gelirleri ülke-

nin neredeyse tek ekonomik kaynağı olduğundan, bu gelirlerin kontrolü tarafların meşruiyet aracı hâline gelmiştir.³ 2014'te yaşanan krizle birlikte Trablus merkezli Genel Ulusal Kongre ile doğuda Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi arasında iki başlı bir yapı ortaya çıkmış ve bu yapı, devletin meşruiyetinin paylaşılması yerine daha da parçalanmasına yol açmıştır.

Libya iç savaşı, ekonomik açıdan ülkenin büyük bir çöküş yaşamasına neden olmuştur. 2011'de günlük 1,6 milyon varil olan petrol üretimi, çatışmalar nedeniyle 2014'te Hafter'in Trablus'u almaya yönelik "Onur Operasyonu" süreciyle de 200 bin varile kadar düşmüştür.⁴ Bu durum, kamu gelirlerinde dramatik bir düşüşe ve kamu hizmetlerinin durmasına yol açmıştır.

1 Kaddafi'nin Cemahiriye sistemi, teorik olarak 1975-1979 yılları arasında üç bölüm hâlinde yayımlanan Yeşil Kitap'ta tanımlanmıştır. Bu metin, parlamenter demokrasi ve partilerin "modern diktatörlükler" yarattığını savunarak yerine doğrudan halk kongreleri aracılığıyla işleyen bir "kitleler demokrasisi" modeli önermiştir. Kitabın ilk bölümü siyasal sistemi, ikinci bölümü ekonomik örgütlenmeyi (ücretli emeğin ve kapitalist üretim biçimlerinin reddi), üçüncü bölümü ise toplumun sosyal temellerini (kadın, aile, eğitim gibi konuları) açıklamaktadır. Böylece Cemahiriye, Kaddafi'nin ideolojik vizyonu doğrultusunda "devletin değil halkın devleti" iddiasıyla ortaya çıkmış ancak pratikte Kaddafi'nin mutlak otoritesini kurumsallaştıran bir mekanizma hâline gelmiştir. Daha detaylı bilgi için bk. Muammar al-Qaddafi, *The Green Book, Part One-Three, Tripoli: World Center for the Study and Research of the Green Book, 1975-79*.

2 Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012, s. 189.

3 Wolfram Lacher, "Libya's Fragmentation: Structure and Process in Violent Conflict," *SWP Research Paper*, 2020.

4 "Libya Economic Outlook," *World Bank Reports*, 2024.

Kaddafi'nin devrilmesi, Libya'da devlet otoritesinin çöküşünü de beraberinde getirmiştir. Cemahiriyye sisteminin doğası gereği Libya'da devlet kurumları liderin şahsıyla özdeşleşmişti; Kaddafi'nin devrilmesiyle birlikte bu kurumlar hızla dağılmıştır. Kaddafi sonrası dönemde ise siyasal otoriteyi ikame edecek bir yapı henüz ortaya çıkmamıştır.

Sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi temel alanlarda da ciddi bir kriz yaşanmıştır. Toplumsal açıdan ise iç savaş, Libya'daki farklı kimlikleri ve kabileleri daha da keskin çizgilerle karşı karşıya getirmiştir. Yerinden edilenlerin sayısı yüz binlerle ifade edilirken özellikle güneyde Fizan bölgesi kabileler arası çatışmaların merkezi hâline gelmiştir. Tebu ve Tevârik toplulukları arasındaki mücadeleler, ulusal düzeydeki iç savaşın yerel yansımalarını oluşturmuştur. Nitekim bu tablo, Libya'daki toplumsal uyumun ne denli kırılgan olduğuna da işaret etmektedir.

Diğer taraftan Kaddafi'nin devrilmesinin ardından ordu ve polis gibi merkezî güvenlik kurumlarının dağılması, Libya'da silahlı milis gruplarının hızla güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. 2011 devrimi sırasında silahlanan bu gruplar, başlangıçta "devrim muhafızları" ya da "devrim şehitlerinin koruyucuları" olarak toplumsal meşruiyet kazanmıştır.⁵ Ancak kısa sürede devrimci amaçların ötesine geçerek kendi bölgelerinde fiilî bir otorite tesis etmeleri, onları yalnızca devletin yerine geçen güvenlik sağlayıcılar olarak değil ekonomik kaynakların paylaşımı, kaçakçılık, petrol sahalarının kontrolü ve sınır ticareti gibi fa-

aliyetlerde başat aktörler olarak konumlandırmıştır.⁶

Batıda özellikle Trablus ve Misrata merkezli milis grupları, ülkenin en önemli ekonomik ve siyasi merkezlerini kontrol altına almıştır. Trablus'taki Trablus Koruma Gücü (*Tripoli Protection Force*) gibi koalisyonlar, Merkez Bankası ve Ulusal Petrol Kurumu üzerinde doğrudan baskı kurarak ekonomik gelirlerin yönlendirilmesinde belirleyici olmuşlardır.⁷ Misrata milisleri ise devrim sonrası dönemde askerî ve ekonomik açıdan en güçlü aktörlerden biri hâline gelerek liman kenti üzerinden ticaret ve ithalat süreçlerini kontrol etmişlerdir. Bu gruplar, batıdaki hükümetlerle ilişkiler geliştirerek zaman zaman onları desteklemişler zaman zaman ise baskı ve şiddet yoluyla kendi çıkarlarını dayatmışlardır.⁸

Doğuda ise Halife Hafter'in 2014 sonrası konsolide ettiği Libya Ulusal Ordusu (LUO), milisleri kendi çatısı altında toplayarak daha kurumsal bir askerî yapı oluşturma iddiasıyla hareket etmiştir.⁹ Hafter, Bingazi ve Sirte çevresinde yerel aşiret milislerini kendi komutası altında birleştirerek Tobruk Temsilciler Meclisinin askerî gücü hâline getirmiş ve petrol hilali bölgesindeki (Sidra, Ras Lanuf, Brega

5 Frederic Wehrey, *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*, Straus and Giroux, 2018, s.77–80.

6 Jason Pack, *Libya and the Global Enduring Disorder*, Hurst, 2021, s. 142–150.

7 Wolfram Lacher and Alaa al-Idrissi, *Capital of Militias: Tripoli's Armed Groups Capture the Libyan State*, Small Arms Survey, 2018, s. 12–16.

8 A.g.e.

9 Wolfram Lacher, *Libya's Fragmentation: Structure and Process in Violent Conflict*, Stiftung Wissenschaft und Politik, 2020, s. 25–28.

ve Zueitina) kritik enerji tesislerini denetim altına alarak doğu blokunun ekonomik güvencesini konsolide etmiştir.¹⁰ Böylece doğudaki milisler, Hafter'in siyasi meşruiyetini güçlendiren ve ona hem bölgesel hem de uluslararası müttefikler kazandıran bir araç işlevi görmüştür.

Milislerin ekonomik kaynaklar üzerindeki hâkimiyeti, Libya'daki parçalı yapının sürekliğini besleyen temel faktörlerden biridir. Batıda Trablus ve Misrata merkezli gruplar finansal kurumları ve ticaret yollarını, doğuda Hafter'e bağlı milisler petrol sahalarını ve ihracat hatlarını kontrol ederken güneyde Tebu ve Tevarik grupları sınır bölgelerindeki kaçakçılık ağlarını ele geçirmiştir.¹¹ Nitekim bu durum ülkenin kuzey-güney ve doğu-batı eksenlerinde çok kat-

manlı bir parçalanmaya yol açmış ve güvenlik sağlama işlevi üzerinden meşruiyet kazanan milisler, ekonomik rantları paylaşarak kendi özerkliklerini konsolide etmiş ve ulusal ölçekte birleştirici bir otoritenin yeniden inşasını engellemiştir. Dolayısıyla Libya'da milislerin yükselişi, yalnızca bir güvenlik boşluğunun doldurulması anlamına gelmemiş, aynı zamanda siyasi ve ekonomik düzenin parçalanmasının temel nedeni olmuştur. Batıdaki milisler hükümetin resmî kurumlarını kendi çıkarlarına göre şekillendirirken doğudaki milisler Hafter liderliğinde kurumsallaşarak Tobruk merkezli yapının askerî temelini oluşturmuştur. Buradan hareketle, Libya'nın iki parçalı siyasi yapısının, milisler eliyle hem askerî hem ekonomik bakımdan keskin bir şekilde ayrıştığı söylenebilir.

10 A.g.e.

11 Wolfram Lacher and Alaa al-Idrissi, "Capital of Militias: Tripoli's Armed Groups Capture the Libyan State," *Small Arms Survey*, 2018.

Tablo 1. Libya'da Milislerin Bölgesel Dağılımı ve Ekonomik-Siyasi Etkileri¹²

Bölge	Başlıca Milis Grupları	Kontrol Ettikleri Şehirler / Alanlar	Ekonomik Kaynaklar	Siyasi İlişkiler
Batı (Trablus ve Misrata)	- Tripoli Protection Force (Trablus Koalisyonu) - Nawasi Tugayı - Misrata Tugayları	Trablus (başkent), Misrata (liman kenti), bazı kıyı bölgeleri	- Merkez Bankası ve Ulusal Petrol Kurumu üzerinde nüfuz - Ticaret ve liman gelirleri - Gümrük vergileri, ithalat- ihracat hatları	Ulusal Birlik Hükûmeti (UBH) ile iç içe geçmiş; zaman zaman hükûmeti destekleyen zaman zaman kendi çıkarlarını dayatan özerk yapılar
Doğu (Sirenayka)	- Libya Ulusal Ordusu (LUO) çatısı altındaki aşiret ve yerel milisler	Bingazi, Sirte, Tobruk, Petrol Hilali (Sidra, Ras Lanuf, Brega, Zueitina)	- Petrol sahaları ve ihracat terminalleri - Yerel aşiret desteği ve dış aktörlerden (BAE, Mısır, Rusya) sağlanan finansman	Tobruk Temsilciler Meclisini askerî olarak destekleyen Hafter'in otoritesini pekiştiren ve doğu blokunun temel gücü
Güney (Fizan)	- Tebu milisleri - Tevarik grupları	Sabha, Murzuq, Ubari ve Çad-Nijer sınır bölgeleri	- Kaçakçılık ağları (yakıt, göçmen, silah) - Sınır ticareti - Zaman zaman petrol sahalarına erişim	Ulusal düzeyde sınırlı temsiliyet; yerel güç olarak doğu ve batıdaki aktörlerle dönemsel ittifaklar

Bu anlatıdan hareketle Tablo 1, Libya'daki milislerin yalnızca güvenlik aktörleri değil ekonomik ve siyasi güç merkezleri de olduğunu göstermektedir. Batıdaki milisler, finansal kurumlara yakınlıkları sayesinde gelirlerin paylaşımında belirleyici olurken doğudaki milisler petrol sahaları üzerinden ulusal ekonominin kritik damarını kontrol etmektedir. Güneydeki milisler ise sınır bölgelerindeki kaçakçılık ve göç yolları sayesinde stratejik bir konum elde etmiştir. Bu dağılım, Libya'nın iki parçalı siyasi yapısını güçlendirmektedir. Nitekim, batıdaki milisler UBH'nin, doğudakiler ise Hafter'in siyasi projelerini askerî ve ekonomik açıdan beslemektedir.

¹² Tablo, yazarın Libya'daki milis gruplarının bölgesel dağılımı, ekonomik kaynakları ve siyasi ilişkilerine dair farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerin sentezlenmesiyle hazırlanmıştır. Başlıca kaynaklar için bk. Wolfram Lacher and Alaa al-Idrissi, *Capital of Militias: Tripoli's Armed Groups Capture the Libyan State*, *Small Arms Survey*, 2018; Frederic Wehrey, *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*, Farrar, Straus and Giroux, 2018; Jason Pack, *Libya and the Global Enduring Disorder*, Hurst, 2021; Mark Galeotti, "Russia's Wagner Group in Libya," *RUSI Commentary*, 2023; Anouar Boukhars, "Libya's Amazigh: The Search for Self-Determination," *Carnegie Endowment*, 2019.

GÜNCEL MESELELER: MİLİSLERİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ, DOĞU LİBYA VE BM SÜRECİ

4. Antalya Diplomasi Forumu'nun açılışına BM Libya Özel Temsilcisi Hannah Tetteh de katıldı.

Libya'daki güncel kriz, Doğu Libya'da Hafter'in askerî-siyasi hamleleri ve dış destek ağları, Trablus'ta milislerin devlet kurumlarına entegre edilmeye çalışıldığı hibrit güvenlik düzeni ve BM'nin ara buluculuk rolü olmak üzere ülkenin üç kritik eksenini üzerinden şekillenmektedir. Doğuda enerji kaynakları ve bölgesel müttefikler üzerinden konsolide edilen güç dengesi, batıda milislerin "resmîleştirilmesi" girişimlerinin devlet kapasitesi mi yoksa patronaj ağları mı üreteceğini belirlerken uluslararası toplumun kolaylaştırıcısı konumundaki BM ise tarafların çıkar çatışmaları ve büyük güç rekabeti arasında daralan bir manevra alanıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu üçlü yapı, Libya'nın geleceğini belirleyecek en temel kırılma noktaları ortaya koymakta ve ülkenin siyasi bütünleşme ihtimallerini doğrudan etkilemektedir.

DOĞU LİBYA'NIN ETKİLEŞİMİ

Ekim 2020'de imzalanan ateşkes anlaşması, Trablus merkezli güçlerle Doğu Libya aktörleri

arasında savaşın dondurulmasına yol açsa da bu durum Doğu Libya'da Halife Hafter ve Tobruk Temsilciler Meclisinin konumunu konsolide etmiştir. Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu (LUO), doğu sahil şeridi ve petrol hilali bölgesindeki askerî hâkimiyetini korumuştur. Nitekim bu hâkimiyet, ülkenin enerji gelirlerinin önemli bölümünün kontrol altında tutulması anlamına gelmektedir.¹³ Ayrıca Doğu Libya'daki siyasal elitler, özellikle Akile Salih'in başını çektiği Temsilciler Meclisi üzerinden anayasal süreçte söz sahibi olmaya devam etmiştir. Bu bağlamda, seçimlerin anayasal çerçevesi ve adaylık kriterleri konusunda Doğu'nun talepleri, ulusal düzeydeki geçiş sürecinin kilit noktası haline gelmiştir.¹⁴

2020 sonrası süreçte Doğu Libya'nın etkileşimi, yalnızca iç dinamiklerle sınırlı kalmamış; bölgesel ve küresel aktörlerle kurulan ilişkiler üzerinden de şekillenmiştir. Bu bağlamda Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) askerî ve siyasi desteği, Hafter'in meşruiyetini bes-

13 Wolfram Lacher, *Libya's Fragmentation: Structure and Process in Violent Conflict*, Stiftung Wissenschaft und Politik, 2020, s. 8–32.

14 Jason Pack, *Libya and the Global Enduring Disorder*, Hurst, 2021, s. 147–52.

Libya'daki güncel kriz, Doğu Libya'da Hafter'in askerî-siyasi hamleleri ve dış destek ağları, Trablus'ta milislerin devlet kurumlarına entegre edilmeye çalışıldığı hibrit güvenlik düzeni ve BM'nin arabuluculuk rolü olmak üzere ülkenin üç kritik ekseninden şekillenmektedir.

leyen en önemli faktörlerden biri olmuştur.¹⁵ Ayrıca Rusya'nın Wagner Grubu aracılığıyla bölgede varlığını kurumsallaştırması, Doğu Libya'yı uluslararası rekabetin merkezine yerleştirmiştir. Wagner'in Sirte ve Cufra hattında konuşlanması, doğudaki petrol sahaları ve ihracat terminallerinin güvenliğini sağlamakla kalmamış aynı zamanda Rusya'ya Akdeniz ve Sahel bölgesine açılan bir lojistik kapı oluşturmuştur.¹⁶ Bu nedenle Doğu Libya yalnızca ülke içi bir aktör değil, küresel güçlerin nüfuz mücadelesinin kritik alanı hâline gelmiştir.

Bununla birlikte Doğu Libya aktörlerinin etkileşimi krizin çözümünde yapıcı olmaktan ziyade statükoyu sürdürmeye hizmet etmiştir. Temsilciler Meclisi, seçim yasalarının kabulü ve anayasal düzenlemeler konusunda sürekli erteleme ve koşulluluk stratejisi izleyerek süreci tıkamıştır. Hafter ise askerî varlığını azaltmak yerine "profesyonelleştirme" söylemiyle güçlerini yeniden organize etmiş; bu durum, silahlı yapıların kalıcılığı anlamına gelmiştir. Sonuç itibarıyla 2020 sonrası Doğu Libya, bir yandan enerji kaynaklarını kontrol ederek ekonomik kozunu korumuş diğer yandan bölgesel müttefikleriyle siyasi pozisyonunu

güçlendirmiş fakat bu etkileşim, Libya'nın bütünleşmesini kolaylaştırmak yerine parçalı yapıyı daha da derinleştirmiştir.¹⁷

TRABLUS'TA MİLİSLERİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ SÜRECİ

2019–2020 savaşının ardından ortaya çıkan kırılmalı denge, Trablus merkezli hükümetin milisleri resmî yapılara "entegrasyon" başlığı altında çekme çabasını hızlandırmıştır. Bu çerçevede güvenlik sektörü reformu (SSR) söylemi de-facto silahlı grupların içişleri ve savunma bünyesindeki birimlere "kurumsal" kılıfı eklenmesini hedeflemiştir. Bu bağlamda caydırıcılık ve terörle mücadele iddiası taşıyan RADA (*Deterrence Apparatus*) ile kamusal düzeni sağlama iddiasındaki *Stability Support Apparatus* (SSA) gibi yapılar, milis kökenli kadroları hukuki statüye kavuştururken emir-komuta bütünlüğünü güçlü bir medenî otoriteye bağlamakta zorlandığı söylenebilir.¹⁸ Her ne kadar Ekim 2020'de ilan edilen ateşkes ve bunu takip eden Berlin ile Cenevre süreçleri söz konusu entegrasyon hattına belirli bir meşruiyet zemini sunmuş olsa da sahadaki güç asimetrisi ve çok katmanlı patronaj ağları nedeniyle "kurumsallaşma" çoğu kez

15 Frederic Wehrey, *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*, Farrar, Straus and Giroux, 2018, s. 201–208.

16 Mark Galeotti, "Russia's Wagner Group in Libya," *RUSI Commentary*, 2023.

17 Lacher, *Libya's Fragmentation*, s. 34–37; Pack, *Libya and the Global Enduring Disorder*, s. 153–57.

18 Wolfram Lacher and Alaa al-Idrissi, *Capital of Militias: Tripoli's Armed Groups Capture the Libyan State*, Small Arms Survey, 2018, s. 7–18; Frederic Wehrey, *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*, Farrar, Straus and Giroux, 2018, s. 95–112.

yalnızca gücün dönemlik değişmesiyle sınırlı kalmıştır.¹⁹

Sürecin siyasal-iktisadî mantığı, milislerin rant ve likiditeye erişimini koruyup yeniden dağıtırken resmî bütçe ve maaş çizelgelerini bir maaş patronajı mekanizmasına dönüştürmüştür. Merkez Bankası (CBL), Ulusal Petrol Kurumu (NOC), gümrük-liman gelirleri ve başkentteki idari merkezlere "yakınlık", entegrasyonun gerçek teşviklerini belirlemiştir. Bu bağlamda bütçe kalemlerine dâhil edilmek, yakıt-gümrük-ithalat zincirlerinde söz hakkı ve kamu ihalelerine erişim, milislerin silahı bırakmadan "resmîleştirilmesini" rasyonel kılmıştır.²⁰ Bu nedenle Trablus'ta görülen "koalisyonlaşma" (kent savunusunu üstlenen ağların Tripoli Protection Force şemsiyesi altında bir araya gelmesi gibi) hem çatışma maliyetlerini düşürmek hem de devlette nüfuz üretmek için tercih edilmiştir.²¹ Ancak bu hibritleşme, kurumların özerkliğini güçlendirmek yerine kurumların milis ağlarınca içerilmesine (*state capture*) kapı aralamış, kadro tahsisleri, atamalar ve bütçe yönlendirmeleri güvenlik "çıktısı" üretme kapasitesinden çok ağ sadakatine bağlanmıştır.²²

Normatif açıdan "devletleştirme", şiddet tekeline yaklaşmak için atılmış zorunlu bir adım gibi görünse de komuta birliği, bütünleşik personel kayıtları, maaş denetimi ve bağımsız sivil gözetim gibi asgarî koşullar sağlanmadıkça kalıcı istikrar üretmeyeceği açıktır. Trablus örneğinde tekrarlayan mahalle çatışmaları ve aynı kurum şemsiyesi altındaki gruplar arasındaki anlaşmazlıklar, SSA bünyesindeki el-Kiklî'nin öldürülerek grubun tasfiye edilmesi aşama-

sına girilmesi, entegrasyonun "isim değişimi" düzeyinde kaldığı anlarda ne kadar kırılğan olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle Libya'nın temel problemlerinden biri olan milislerin devletleştirilme süreci, krizin çözümü için bu çalışmanın takibindeki çalışmalarda mercek altına alınması gereken bir konudur.

BM'İN ÇABALARI VE BÜYÜK GÜÇ REKABETİ

BM, 2014 sonrası Libya krizinde en önemli ara bulucu aktör hâline gelmiştir. 2015'te imzalanan Skhirat Anlaşması, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin (UMH) kurulmasını öngördü.²³ Ancak bu anlaşma, ülkenin doğusundaki aktörler tarafından tam anlamıyla benimsenmedi ve Tobruk Temsilciler Meclisi anlaşmayı reddetti. Böylece Libya, uluslararası alanda tanınan bir hükümette sahip olsa da ülke içinde bölünmüşlüğü sürdüdü. 2020 Berlin Konferansı ve ardından Cenevre süreci, Libya'daki yabancı müdahalelerin sınırlandırılmasını, paralı askerlerin ülkeden çekilmesini ve seçimlerin yapılmasını hedefledi.²⁴ Bu süreçlerin en önemli zaafının, BM öncülüğünde oluşturulan çerçevelerin sahadaki güç dengeleriyle örtüşmemesi olduğu söylenebilir. Skhirat Anlaşması'nın doğu tarafından reddedilmesi, Berlin ve Cenevre süreçlerinde paralı askerlerin çekilmesine dair verilen taahhütlerin yerine getirilmemesi, Libya'daki siyasi geçişin sürekli ertelenmesine yol açmıştır. Fiiliyatta Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti, uluslararası meşruiyete sahip olsa da güvenliği milis gruplarının desteğiyle sağlayabilmiş; doğuda ise Hafter'in kontrolü altındaki askerî yapı, uluslararası baskılara rağmen sahadaki en örgütlü

19 United Nations Support Mission in Libya (UNSMIL), "Ceasefire Agreement of 23 October 2020" and follow-up SSR guidance, UNSMIL, 2020–2021; Jason Pack, *Libya and the Global Enduring Disorder*, Hurst, 2021, s. 139–47.

20 Lacher and al-Idrissi, *Capital of Militias*, 12–16; Pack, *Libya and the Global Enduring Disorder*, 148–53.

21 Lacher and al-Idrissi, *Capital of Militias*, 19–24.

22 Wehrey, *The Burning Shores*, 173–80; Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012, s. 192–95.

23 United Nations News. "UN Welcomes Historic Signing of Libyan Political Agreement." *UN News*, December 17, 2015. <https://news.un.org/en/story/2015/12/518412-un-welcomes-historic-signing-libyan-political-agreement>.

24 United Nations Security Council. *Resolution 2510 (2020)*, S/RES/2510 (February 12, 2020). United Nations. [https://documents.un.org/en/S/RES/2510\(2020\)](https://documents.un.org/en/S/RES/2510(2020)).

Yol haritasının uygulanmasının 12-18 aylık bir süre içinde tamamlanmasının beklendiği vurgusu, hız kazandırma amacı taşısa da Libya'daki militarizasyon ve kurumsal tikanıklıklar dikkate alındığında oldukça iddialı bir takvim olduğu söylenebilir.

güç olmaya devam etmiştir. Böylece BM'nin girişimleri, tarafların kısa vadeli çıkarlarını dengelemede işlev görse de uzun vadeli kurumsallaşmayı başaramamıştır. Bu durum, Libya'daki barış sürecinin yalnızca uluslararası baskılarla sürdürülebilir kılınmayacağını aynı zamanda sahadaki güçlerin ekonomik ve askeri çıkarlarının dönüştürülmesini de zorunlu kıldığı göstermektedir.

BM'nin Libya'da son yıllardaki ara buluculuk çabaları da dikkat çekmektedir. Bu girişimler özellikle Genel Sekreter'in Libya Özel Temsilcisi olarak Hanna Tetteh'in atanmasıyla birlikte yeni bir ivme kazanmıştır. Tetteh, 2022'den itibaren yürüttüğü misyonda önceliği anayasal düzenlemelerin netleştirilmesi ve seçimlerin gerçekleşmesini mümkün kılacak bir çerçevenin oluşturulmasına vermiştir. Bu bağlamda Temsilciler Meclisi (TM) ile Devlet Yüksek Konseyi (DYK) arasında anayasal temelde seçim yasalarının hazırlanması için yürütülen Kahire ve Cenevre görüşmeleri, Tetteh'in kolaylaştırıcılığı ile sürdürülse de tarafların çıkar çatışmaları nedeniyle sık sık tıkanmaktadır.²⁵ Özellikle devlet başkanlığına adaylık kriterleri, Seyfülislam Kaddafi'nin adaylığı meselesi ve Hafter'in pozisyonunun seçimlere yansımaları, bu sürecin en kritik düğüm noktalarını oluşturmuştur. Dolayısıyla BM'nin çabaları, sahadaki

siyasi elitlerin kendi iktidar alanlarını korumaya dönük stratejileri nedeniyle kurumsal bir çerçeveye evrilememektedir.

Son olarak Hanna Tetteh'in 21 Ağustos 2025'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunduğu yol haritası, BM'nin Libya'da uzun süredir devam eden siyasi çıkmazı çözmeye yönelik en kapsamlı yaklaşımı olarak öne çıkmaktadır. Tetteh'in açıklamasına göre, yol haritası teknokratik ve uygulanabilir bir seçim yasası ile mevcut anayasal çerçevedeki boşlukların kapatılması, kurumların yeniden inşası ve birleştirilmesi amacıyla bir "yeni birleşik hükümet" in kurulması ve Libyalıların geniş katılımını teşvik eden yapılandırılmış bir diyalog sürecinin başlatılması olmak üzere üç temel bağlam üzerine inşa edilmiştir. Bu üç eksenli strateji, BM'nin ülkenin siyasi parçalanmışlığını aşması için hem iç meşruiyeti hem uluslararası desteği hedefleyen bir politika vizyonu sunmasına rağmen kayda değer güvenlik riskleri ve tarafların güvensizlik atmosferi altında uygulanması oldukça kırılgan bir zemine oturmuştur. Özellikle yol haritasının uygulanmasının 12-18 aylık bir süre içinde tamamlanmasının beklendiği vurgusu, hız kazandırma amacı taşısa da Libya'daki militarizasyon ve kurumsal tikanıklıklar dikkate alındığında oldukça iddialı bir takvim olduğu söylenebilir.²⁶

25 "Report of the Secretary-General on Libya," *United Nations Support Mission in Libya (UNSMIL)*, . 2022.

26 Xinhua. "UN Envoy Presents Roadmap to Break Libya's Political Deadlock." *Xinhua English News*, 22 Ağustos 2025.

Tetteh'in temsilciliği döneminde BM sürecini zorlaştıran bir diğer faktörün küresel aktörlerin Libya'daki çıkarlarının atışması olduğu söylenbilir. Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği, Libya'daki siyasi geçişin hızlandırılmasını ve enerji güvenliği açısından istikrarlı bir ortamın sağlanmasını isterken Rusya, Wagner Grubu'nun doğudaki varlığı üzerinden statükonun devamını stratejik bir kaldıraç olarak kullandığı söylenbilir. Bu tablo BM temsilcisinin girişimlerinin yalnızca Libyalı aktörlerin i çıkarlarıyla değil dış aktörlerin rekabetiyle de sınırlandığını göstermektedir. Hanna Tetteh'in öncülüğündeki BM girişimleri anayasal ereve ve seçimler konusunda ilerleme sağlama hedefi taşısa da büyük g

rekabeti Libya'daki çözüm ihtimallerini daha da karmaşık hle getirmektedir. BM'nin sunduğu yol haritası, i uzlaşı için asgari bir zemin oluştursa da Rusya'nın doğuda ve Batılı aktörlerin enerji güvenliği odaklı çıkarlarının atışması, Libya'daki siyasi sürecin bir "büyük gler oyunu"na dönüşmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda seçimlerin gerçekleştirilebilmesi yalnızca Libyalı aktörlerin siyasi iradesine değil aynı zamanda küresel aktörlerin rekabeti sınırlayabilmesine bağlıdır. Sonuç olarak Tetteh dönemindeki BM misyonu, Libya'da kapsayıcı bir barışın sağlanmasından ziyade uluslararası sistemdeki g mücadelesinin bir yansıması olarak işlev görmüştür.

SONUÇ

Cumhurbaşkanı Erdoğan, İtalya Başbakanı Meloni ve Libya Başbakanı Dibeybe'yi Dolmabahçe'de kabul etti

2011'de Kaddafi rejiminin devrilmesiyle başlayan süreç, Libya için uzun süren bir belirsizlik ve parçalanma dönemini beraberinde getirmiştir. Cemahiriyye sisteminin çöküşüyle ortaya çıkan kurumsal boşluk, milislerin hızla özerk otoriteler hâline gelmesine yol açmış; böylece ülke hem siyasal hem de toplumsal düzeyde bölünmüştür. Batıda Trablus merkezli milis ağları ve hükümet yapıları, doğuda Hafter'in konsolide ettiği Libya Ulusal Ordusu ve Tobruk Temsilciler Meclisi ile birlikte ülke ikiye ayrılmış, güneyde ise Tebu ve Tevarik gruplarının yerel denetimleri çok katmanlı bir parçalanmayı derinleştirmiştir. Ekonomik açıdan petrol gelirleri ve ticaret yolları üzerindeki kontrol, askerî ve siyasal gücün meşruiyetini belirleyen en önemli unsur hâline gelmiştir.

Birleşmiş Milletler öncülüğünde yürütülen süreçler (Skhirat Anlaşması, Berlin Konferansı, Cenevre görüşmeleri) kısa vadeli ateşkesler ve geçiş hükümetleri üretse de sahadaki güç dengeleriyle uyumsuzluk nedeniyle kalıcı barışa evrilememiştir. 2020 sonrası dönemde Doğu Libya'nın enerji kaynakları üzerinden statükoyu pekiştirmesi, Trablus'taki milislerin devletleş-

tirme çabalarının hibrit bir güvenlik düzenine dönüşmesi ve küresel aktörlerin (Türkiye, ABD, AB, Rusya, BAE, Mısır) rekabetinin artması, BM'nin manevra alanını ciddi şekilde sınırlamıştır. Özellikle Hanna Tetteh'in 2025'te sunduğu yol haritası, seçim yasalarının hazırlanması, yeni bir birleşik hükümet kurulması ve kurumsal bütünlüğün sağlanması açısından kapsamlı bir vizyon ortaya koysa da militarizasyon ve tarafların çıkar çatışmaları nedeniyle uygulanabilirliği tartışmalı bir çerçevedir.

Geleceğe yönelik öngörüler, Libya'nın önünde üç olası senaryoya işaret etmektedir. Birincisi, uluslararası baskıların ve iç uzlaş çabalarının birleşmesiyle seçimlerin yapılması ve merkezî otoritenin yeniden inşasıdır ki bu senaryo düşük ihtimallidir. İkinci senaryo, mevcut statükonun sürmesi yani doğu ve batıdaki siyasal yapılar fiilen varlığını korurken büyük ölçekli savaşların önlenmesi ancak parçalı yapının devam etmesidir. Bu senaryo, kısa ve orta vadede en olası seçenek olarak görünmektedir. Üçüncü ve kötümser senaryo ise seçimlerin ertelenmeye devam etmesi ve tarafların yeniden büyük ölçekli çatışmalara sürüklenmesidir. Özellikle

güvenlik mimarisinin reforme edilememesi ve dış aktörlerin rekabetini artırması bu riski güçlendirmektedir.

Sonuç itibarıyla Libya'daki krizin çözümü yalnızca Libyalı aktörlerin siyasi iradesine değil, küresel ve bölgesel aktörlerin de çıkarlarının dengelenmesine bağlıdır. Bu noktada BM'nin rolü, taraflar arasında asgari bir diyalog zemini

oluşturmak olsa da kalıcı barış için güvenlik sektörünün yeniden düzenlenmesi, petrol gelirlerinin adil paylaşımı ve kapsayıcı bir anayasal çerçevenin hayata geçirilmesi elzemdir. Aksi hâlde Libya, uzun vadede kırılğan ateşkesler ve parçalı otoriteler arasında gidip gelen, dış aktörlerin nüfuz mücadelesinin sahnesi olmayı sürdürecektir.

 www.orsam.org.tr

    [orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)